

Göteborgs stadsmuseum
Arkeologisk arkivrapport

Nr 1987:5

RAPPORT ÖVER FÖRUNDERSÖKNING AV
HÄGNADSKOMPLEX
AS 158 GATERSERED
1987

GÖTEBORGS ARKEOLOGISKA MUSEUM

Fig 1. Fornlämningen As 158 markerad. Skala 1:10 000.

AS 158 GATESERED, HÄGNADSKOMPLEX

För dragning av elkabel undersöktes en liten del av ett hägnadskomplex utifrån frågan: hägnadernas funktion. Tänkbara användningar är odling, boskapsfällor eller försvarsanläggningar. Genom fynd av åkerogräsfrön kan den berörda hägnaden troligen tolkas som hägnad för odling.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Läge: Gatesered 1:13, Askim socken, Göteborgs kommun.
Grävningssorsak: Nedläggning av s k kontiskankabel till Danmark.

Uppdragsgivare: Vattenfall.

Grävningstid: 6 aug och provtagningar vid ett par tillfällen under tiden närmast därefter. 31 aug 1987 besiktning av färdiggrävt schakt.

Antal timmar i fält: Ca 20 timmar sammanlagt för arkeologer, grovarbetare botanist för makrofossilprovtagning och botanist för provtagning för kemisk analys.

Undersökt yta: 5 små schakt på sammanlagt knappt 2 kvm.
Kontroll av maskingrävt schakt ca 140 meter lång sträcka.
Schaktet drygt meterbrett. Ett par provgropar för referensprover för kemisk analys.
Platsledare: Berit Sandberg.

TOPOGRAFI

Bakgrund, läge och utseende.

Området är redovisat i Natur- och kulturvårdsprogram för Göteborgs kommun som möjlig medeltida uppodling, (alternativt 1700-tal) med följande beskrivning:

Stort komplex av små inhägnader (odlingar, boskapsfällor) på grusjord nedanför berget. Möjligen finns också en husgrund. Två hålvägar går genom området, den ena är den gamla vägen Tråkärsslätt-Gatesered. Gatesered Norgården och Sörgården har - åtminstone sedan slutet av 1700-talet - legat på skilda platser, bebyggelselägena förefaller sekundära. En utflyttning kan ha skett från en äldre byplats, -rednamnet anger att uppodlingen är medeltida. På lagskifteskartan 1855 benämns området "tån, utmark". Tån är det område där djuren från inägorna släpptes på bete i utmarken. Där fanns också fällor för smådjur. Tolkning: Området har varit uppodlat (medeltid eller senare), kanske också bebyggt. Senare (under 1800-talet har där funnits fällor för smådjur på "tån". Säkra dateringar kan endast erhållas genom provundersökningar.

Vid senare diskussioner om anläggningarnas funktion har också försvarsanläggningar lagts till med tanke på det strategiska läget vid ett pass med en vägförbindelse norrut alldeles intill den gamla riksgränsen. Gårdarna i Gatesered skall enligt uppgift ha bränts ned av danskarna 1552 (Vår Bygd 1987:74). Det är inte otänkbart att

GATESERED

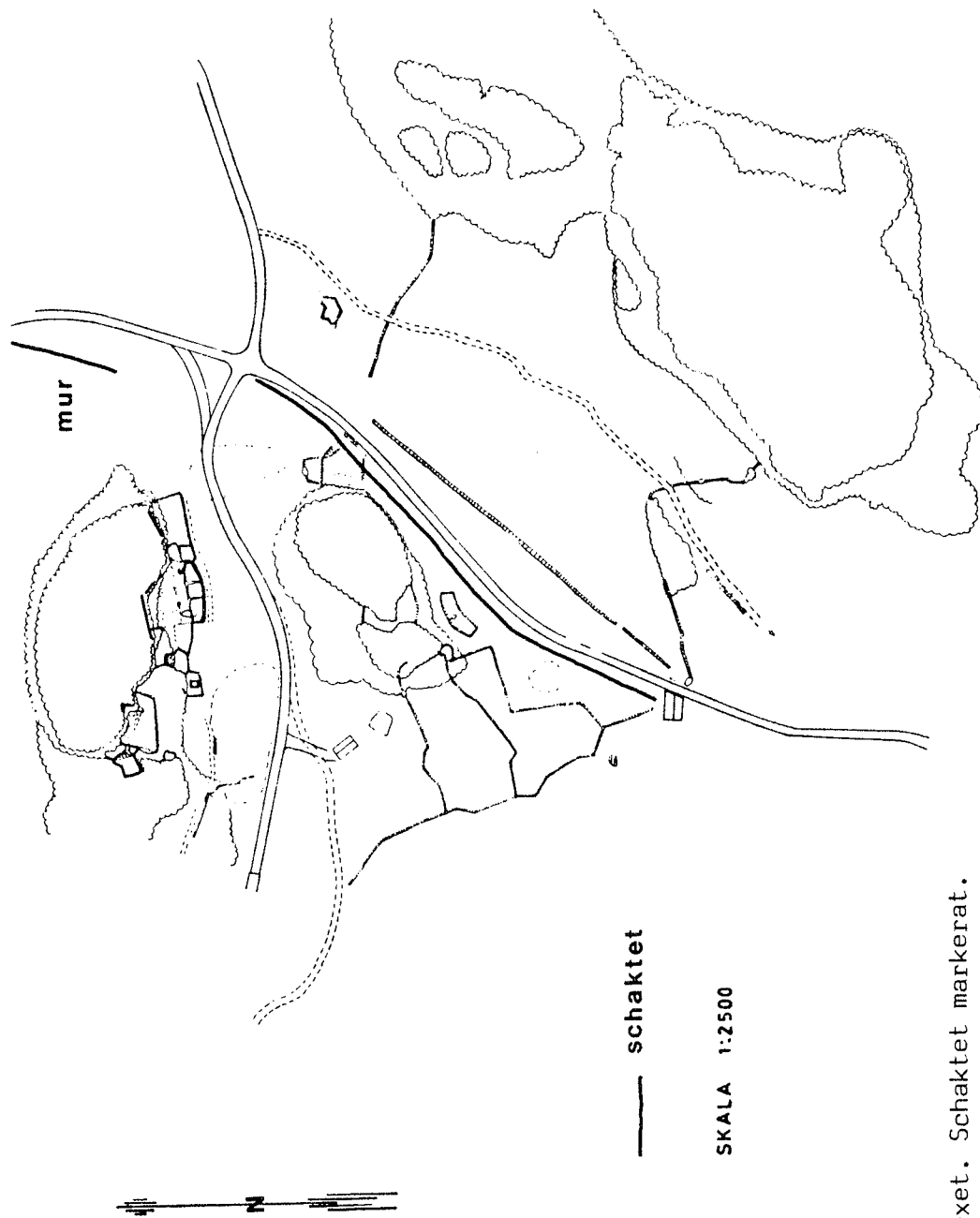

Fig 2.
Hågnadskomplexet. Schaktet markerat.

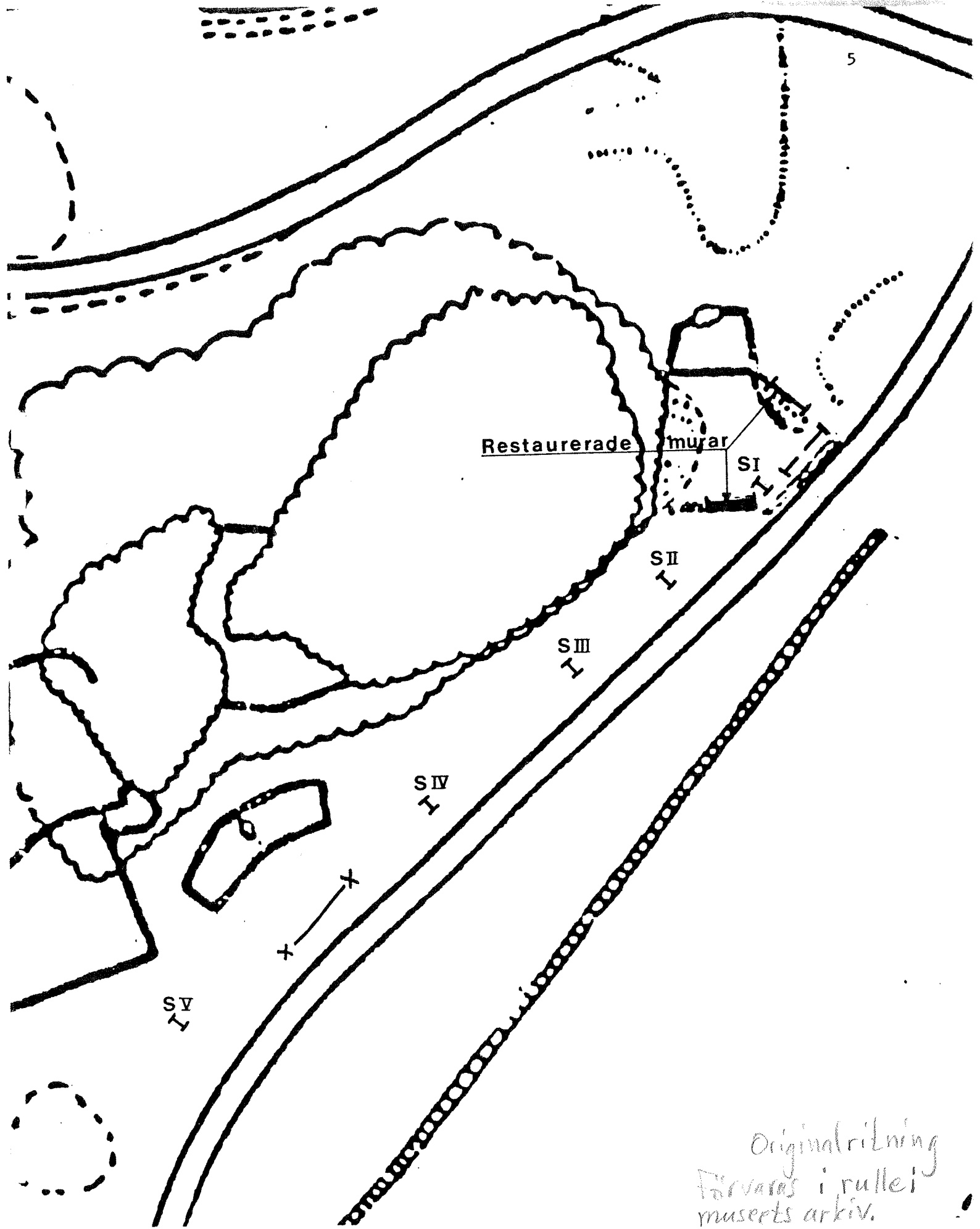

Fig 3.
Plan över schaktet. Skala 1:500.

Originalritning
Förvaras i rulle i
museets arkiv.

SCHAKT I (forts.)

Lager 2	20 cm	Svart sandig mo, humuslager = gammal markyta.
Lager 3	-	Ljus finsand eller moig sand.

SCHAKT II: TJOCKLEK

Lager 1	30 cm	Sandig mo. Denna är fläckig och omrörd, alltså ej enhetlig som i schakt 1. Här finns både ljusa och mörka, svarta fläckar.
Lager 2	15 cm	Svart, sandig mo. Humuslager/kulturlager? Motsvarar lager 3 i schakt I = gammal markyta? (Det var mycket blött i denna del.)

SCHAKT III TJOCKLEK

Lager 1	45 cm	Sandig ngt stenblandad mo. Humus, svagt.
Lager 2		Asklager eller urlaknings-skikt.
Lager 3		Brunjord eller anriknings-skikt.
Lager 4		Sandig mo, humuslager = gammal markyta? (Odling kan ha skett här, teoretiskt, innan podsolhorisonten utvecklades.)

SCHAKT IV TJOCKLEK

Lager 1	-	Brun sandig mo. (Inte heller här fanns något riktigt humuslager överst.) Omrört eller odlat?
Lager 2	-	Mycket tunnt skikt med svart lager = humus. Knappast gammal markyta.
Lager 3	-	Hård, ljus sand, brunfläckig morän?

SCHAKT V TJOCKLEK

Lager 1	8-10 cm	Humuslager
Lager 2	20 cm	Sandig, grusig mo, grå.
Lager 3	10-12 cm	Svart humuslager = gammal markyta?

När schaktet grävts fanns tillfälle att se hela sträckan (fig 3). Denna besiktning bekräftade att lagerföljden i schaktet var varierande. Med början norrifrån fanns ett tunnt sandlager under vegetationsskiktet och under detta lera. Därefter är den gamla markytan störd av grustäkt och berget går upp i markytan. På andra sidan berget täcks detta av ett mörkfärgat grusigt sandlager som går ner till berget. Botten utgörs därefter av ett ljus sandlager. I sandlagren finns rostfärgade järnutfällningar. Ytan på det ljusa sandlagret är mycket ojämn (fig 5). Ungefär mitt i odlingsytan övergår sandlagret i ett lerlager och botten utgörs sedan i hela schaktet av lera. Någon skiftning i det humusinblandade sandlagret ovanpå den ljusa sanden och leran går ej att iakttaga mitt för gårdsgården, utan först 10 meter längre mot sydväst minskar det humusinblandade lagret och under detta finns ett grusigt sandlager med järnutfällningar.

Mitt för en mindre hägnad längre mot sydväst, markerat med X- - - -X på planen (Fig 5) ändrar lagerföljden karaktär igen. Det humusinblandade lagret i ytan varierar och är mycket ojämnt. Tjockleken är ända upp till en halv meter. Här finns också ett par halvmeterstora stenblock.

Profilen genom odlingsytan visar på ett humusinblandat sandlager som mycket väl kan ha använts som åker. Jordlagret varierar mycket i tjocklek och någon skillnad i jordlagren i anslutning till gårdsgården finns ej. At norr utgörs avgränsningen av grustäkt och berg.

ANALYSRESULTAT

Kemisk analys (bilaga 1) med avseende på förekomsten av fosfor gjordes på 4 nivåer i schakt I och på 3 nivåer i schakt III (fig 4). Dessutom togs ett par referensprover längre mot öster i mark som med stor sannolikhet aldrig odlats. Jämförelse med dessa bakgrundsprover visar att halten av fosfor i de analyserade proverna ligger inom den naturliga variationen.

Fröanalys (bilaga 2) gjordes av sammanlagt 6 prover (fig 4). Prov 1-2 schakt I, prov 3-4 schakt II, prov 5 schakt III, och prov 6 schakt V. Det övre provet i schakt I innehöll relativt många frön av svinmålla. Svinmålla växer i öppen jord, vilket passar in på åkermark. Dessa frön var de enda konstaterade som kan knytas till odling.

I en boskapsfälla borde halten av fosfor vara förhöjd, vilket inte kunnat konstateras. Frön av svinmålla tyder på att området kan ha använts som åker. Egentligen borde det funnits även andra åkerogräs. Svinmålla förekommer endast i detta prov och inte i de som togs utanför den tänkbara odlingsytan.

TECKENFÖRKLARING

1. Brun sandig mo
2. Svart sandig mo
3. Ljus sand
4. Fläckig sandig mo
5. Humuslager

Schakt I - V

6. Asklager ev urlakningsskikt
7. Brunjord ev anrikningsskikt
8. Sandig mo med humus
9. Grå sandig mo

X = Fynd vit keramik

① = Prov för makrofossil

□ = Prov för kemisk analys

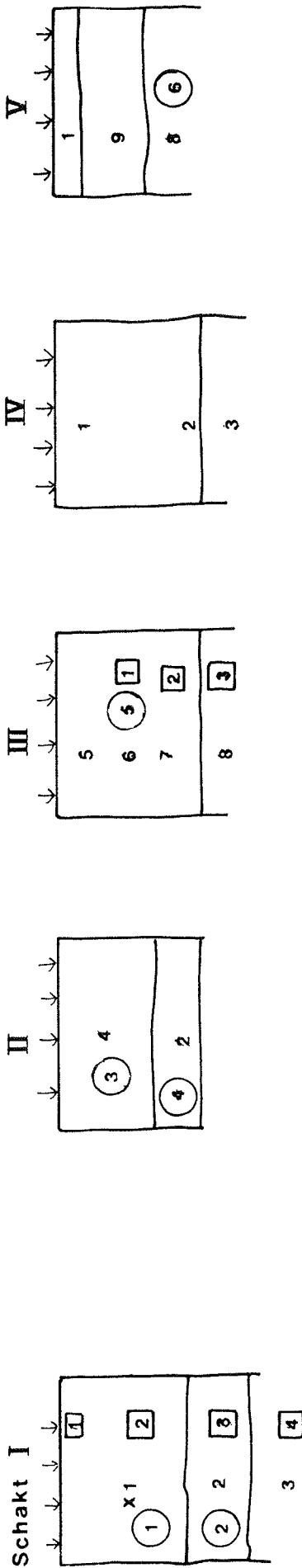

Fig 4.
Schakt I -V.

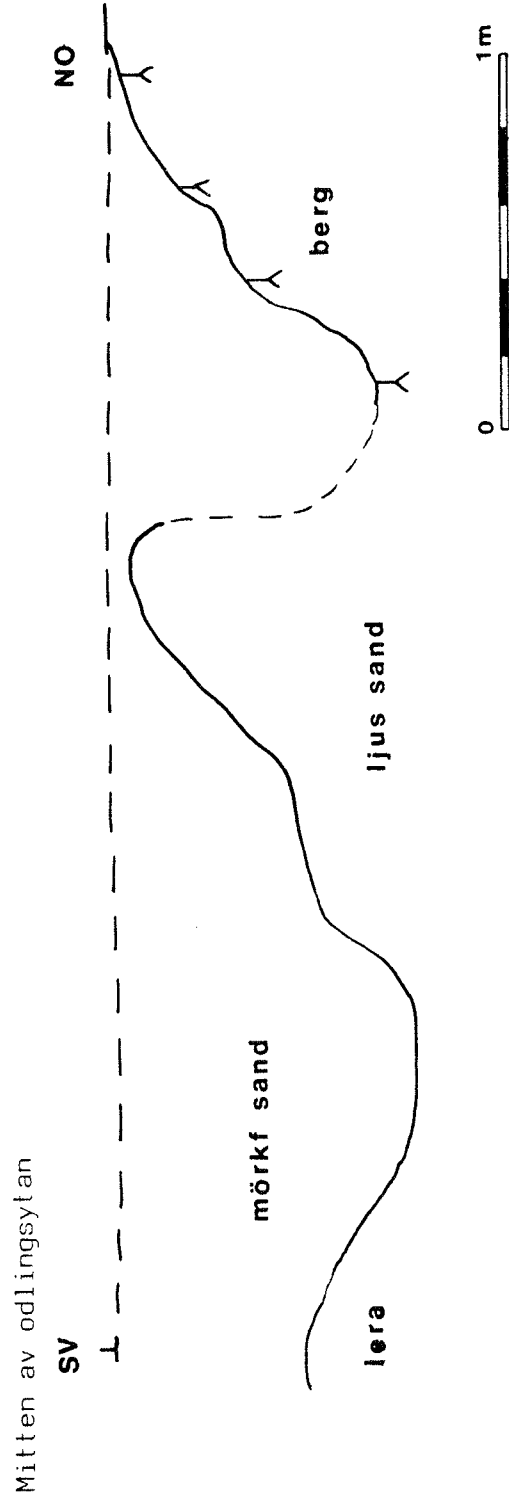

Fig 5.
Profil genom odlingsytan. Skiss. Ung skala 1:20.

TOLKNING

Genom förekomsten av åkerogräs i schakt I och ej i de övriga prover som analyserats och att det inte kunnat konstaterats något annat än naturliga variationer i fråga om halten av fosfor verkar det vara relativt klart av denna del av området vid något tillfälle varit åker. Marken ger också intryck av att ha varit en åkeryta. Avsaknaden av högre halter av fosfor utesluter troligen funktionen som boskapsfålla.

RESTAURERING

av murarna runt den förmodade odlingsytan. Enligt överenskommelse skulle restaurering av murarna göras under överinseende av museet. Då Vattenfall inte hörde av sig och då området konstaterades vara återställt gjordes en besiktning 1988-03-07. Murarna var då återuppförda (se markering på fig 3) på ömse sidor av odlingsytan. De har fått något större bredd än vad som är vanligt för stengärdesgårdar men då området nu fått ett tilltalande utseende och då vegetationen kommer att dölja en del kan återuppförandet godkännas.

Berit Sandberg

BILAGA 1

Thomas Andersson

FOSFORANALYS, AS 158, GATESERED

Resultat av fosforanalys (utbytbara halter):

	NIVÅ		x	(ug/g)
Schakt 1	1 A	2,7		
	B	2,4	2,6	
Schakt 1	2 A	3,0		
	B	3,0	3,0	
Schakt 1	3 A	6,2		
	B	6,3	6,2	
Schakt 1	4 A	11,6		
	B	11,6	11,6	
Schakt III	1 A	5,2		
	B	5,0	5,1	
Schakt III	2 A	2,0		
	B	1,8	1,9	
Schakt III	3 A	4,5		
	B	4,5	4,4	
<u>Bakgrundsprover:</u>				
Prov	1 A	6,3		
	B	5,8	6,0	
Prov	2 A	11,7		
	B	12,3	12,0	
Prov	3 A	4,9		
	B	4,5	4,7	

Kommentar: Jämförelse med bakgrundsproverna visar att variationerna inom de olika nivåerna i schakt 1 och III ligger inom den naturliga variationen.

FRÖANALYS

BILAGA 2

SEX PROVER FRÅN GATESERED, ASKIM 158

Göteborg 1987-12-03
Eva-Lena Larsson
Naturhistoriska museet

ANALYSERADE PROVER

PROV	LÄGE (SCHAKT NR:)	VOLYM (lit)
1	Schakt 1, övre lagret	1
2	Schakt 1, undre lagret	1
3	Schakt 2, övre lagret	1
4	Schakt 2, undre lagret	1
5	Schakt 3	1
6	Schakt 5	1

NÅGOT OM LÄGE OCH METOD

Gatesered är en gård i Askims kommunedel, ca en mil söder om Göteborg. I ett område av gårdens ägor finns en mängd stenhägnader vars funktioner inte har kunnat kartläggas. I samband med sträckningen av en ledning grävde Göteborgs Arkeologiska museum inom en begränsad del av området under augusti 1987. Avsikten med en fröanalys var att försöka spåra åkerbruk. Jordproven har analyserats på följande sätt: jorden sållades i vatten, siktens maskvidd var 0,5 mm. Efter torkning genomgicks proven under sterolupp och frön från väster som är mer eller mindre knutna till åkerbruk plockades ut.

RESULTAT OCH DISKUSSION

Endast ett av proven innehöll frön från en växt som kan knytas till åkerbruk. I prov 1, schakt 1 fanns 61 frön av svinmålla. Denna art är mycket vanlig i odlingar och är vad man kallar för en kolonizatör, dvs den klarar inte konkurrensen i ett slutet växttäckte utan växer endast där marken rörts om och jorden av en eller annan anledning lagts bar. I åkermark hittar man även en rad andra arter som växer tillsammans med svinmållan. Inga spår av dessa har dock påträffats. Fyndet av svinmålla får därför endast ses som en indikation på att åkermarksteorin fortfarande är trolig. Fler fröanalyser kan ge oss ett mer uttömmande svar. Det är intressant att notera att svinmållan endast hittades i det övre skiktet i schakt 1 och det undre skiktet var helt tomt på kolonizatörer.

GÖTEBORGS ARKEOLOGISKA MUSEUM

Arkeologiska undersökningar i Göteborgs
kommun - rapport

Redaktion: Berit Sandberg
Inger Redebratt

Redigering: Berit Sandberg

Renritning: Ferenc Schwetz

Utskrift och
montering: Inger Redebratt

Göteborg i mars 1989